

tént” eseményeket — az ismeretlen, kiszámíthatatlan végkifejlett jótékony, alkotóerőt fokozó serkentése nélkül. Hasztalan bizonygatja hát a vendég a regény végén, hogy mindaz, amit életéről Balázs elmondott, rendkívül meggyőző. Hasztalan, mert az árulás központi kérdése ekkorra már rég fölszívódott a reprodukív, statikus részletek tisztesszűrkeségébe.

UTASI Csaba

ÚJ PRÓZATÍPUS: A JP

Aleksandar Flaker: *Proza u trapericama*. Prilog izgradnji modela prozne formacije na građi suvremenih književnosti srednjo- i istočnoevropske regije. Biblioteka Razlog. Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1976

J. D. Salinger híres regénye, a *Zabhegyező* (*The Catcher in the Rye*), amely a prózairodalomban új korszakot jelez, 1951-ben jelent meg. Egy év múlva indult meg Zágrábban a *Krugovi*, az új horvát írónemzedék folyóirata, melyben új hangon szólal meg a horvát próza. A *Mladost* című belgrádi folyóiratban is új szelek fújnak. Ezekben az években kerül először a jugoszláviai olvasók kezébe Sartre *Az undor* c. műve és két drámája, Zágrábban kiadják Hemingway egyik regényét és Camus *Közönyét*. Pár év múlva Marek Hlasko, Bora Ćosić, Alojz Majetić és mások tűnnek fel olyan írásokkal, amelyek elütnek attól, amit addig a próza jelentett és mutatott. Egy új világ, új életszemlélet, új életérzés robbant be az irodalomba.

Erről az új prózai hullámról írt könyvet Aleksandar Flaker, mégpedig egy német kiadónak; művét, bizonyos változtatásokkal, horvátul is megjelentették.

Huszonkilenc író műveit vizsgálja könyvében a zágrábi komparatista: orosz, német, szerb, lengyel, horvát, macedón, cseh, szlovén, ukrán és bolgár írók könyveit. Kár, hogy a magyar irodalmat — amely mégiscsak beletartozik a „közép- és kelet-európai irodalom” fogalmába — nem ismeri, alighanem talált volna — határainkon innen is — olyan műveket, melyek felkeltették volna érdeklődését.

Az új próza — Flaker napjaink divatjának megfelelően jeans prózának (JP) nevezi — legfőbb jellegzetességei a fiatalok és a felnőttek világának szembeállításáa, egy új elbeszélőtípus megjelenése, a szembeállított világok nyelvi ellentéteinek hangsúlyozása. Az elbeszélő nyelve a beszélt nyelvhez közeledik, bevonul az irodalomba az agró. Ez az irodalom ironikusan viszonyul a kulturális hagyományokhoz.

Három fontos vonása van még ennek a prózának: a tagadást helyezi előtérbe, ez itatta át minden sejtjét; a mai kultúrában keresi a folytató-

lagosságot, a kapcsolatokat, mégpedig a kultúra minden szférájában; a fiatalok közösségét helyezi a figyelem középpontjába, s hangsúlyozza, hogy ez a közösség nem ismeri a határokat.

A fiatalok prózájának íróit, akik többnyire maguk is fiatalok, néhány közös tulajdonság fűzi össze. Rendkívül műveltek, addig nem is látnak hozzá az íráshoz, míg nem telítődnek a korszerű ismeretekkel. Fiatalok, tehát nincs múltjuk, nincsenek példaképeik a múltból, nincsenek elbítéleteik. Nem léptek be a fennálló társadalom megkövesedett struktúrájába, nem kötelezték el magukat: még választhatnak a nyílt szembeállítás és az összeütközés előli kitérés között. Flaker szerint elvetik a társadalmi meghatározottságot, nem tartják kötelezőnek az életrajzi konvenciók ismertetését a regényben.

A jeans próza nem megállapodott prózaforma. Még alakul, alakulhat: amíg van, változik. A farmernadrágos fiatalembert — a JP hőst — a labilitás és a rövidéletűség jellemzi. Flaker szerint ezért áll ellen a JP a klasszikus értelemben vett regényformának. Nagyobb lélegzetű prózához nincs erejük a JP szerzőinek: nem fejleszthetik ki hőseik jellemét — a rövid forma ezt teszi lehetetlenné —, nem hozhatja őket szélesebb körű társadalmi összefüggésekbe; de nem is intellektualizálhatják őket, hogy elérjék az esszéregény teljességét, s nem pszichologizálhatnak, hogy bemutassák a mai ember lelkiállapotát: minderre kevés az az idő, amit hőseik regényükben töltenek. Erkölcsi értékek hordozói sem lehetnek, mivel szemben állnak a fennálló társadalmi rend erkölcsi normáival.

Ennek pótlására keres a JP szerzője új mítoszokat. Megteremti a farmeres fiatalok mítoszáát: szemben állnak a mai világgal és a mai társadalom mind szilárdabb, mind megkövesedett struktúráival. Ezzel azonban nem elégszik meg az író: újabb mítoszokat keres, vagy inkább azokat, amelyeket elvesztettünk.

A JP-t művelő elbeszélőket Flaker három típusra osztja: az intelligens elbeszélő — mint Šoljan, Plenzdorf — nem kerül összeütközésbe az ideológiákkal, hanem dezideologizált; művelt, de nem hajlandó elfogadni a dogmákat, ideológiákat; hajlamos az elmélkedésre, de nem bölcselkedik; megbabonázta a nyugati civilizáció, s ezt úgy semlegesíti, hogy ironikusan fölébe helyezkedik a technicizált világnak, a jólétnek, mind a nyugati, mind a szovjet (kelet-európai) értelemben vett establishmentnek. Vannak olyan JP-szerzők, akiket az elbeszélőmodor infantilizmusa jellemez. Az iskolai feladatokból, dolgozatokból ismert diákstílust, gyermekstílust alkalmazzák; ennek a típusnak legjellemzőbb képviselője Bora Čosić. A harmadik elbeszélőtípus a brutális elbeszélő. Különösen a lengyel irodalomban jelentkezik, 1956 után, s elsősorban Marek Hlaskóra kell gondolnunk. A horvát irodalomban is van ilyesféle jelenség, Majdak, Majetić műveiben. Az igazi brutális elbeszélőtípus műveit két mozzanat jellemzi: a brutális motívumok hangsúlyozása, túltengése, keresése és a nyelvi durvaság, mely főleg a zsargon használa-

tában nyilatkozik meg. Jellegzetes elemei még a szembenállás az idősebb nemzedékkel, a huliganizmus, a lumpenproletárok megjelenése és a szexuális mozzanatok beleszővése műveikbe.

Úgy látszik, hogy habár az új próza alapállásaiból indult, egészen más világ felé törekszik a szlovén Rudi Šeligo; egy novellájának hőse, Milena, már nem is beszél, nincs szüksége a nyelvre: testmozgásával fejezi ki magát.

A JP-ban Flaker két irányzatot különböztet meg. Az egyik a filozófiai egyetemesség felé halad, a másik a humor, a groteszktség, a fantasztikum felé, az ironikus elemeket hangsúlyozza, s itt találkozik bizonyos mértékben a szürrealizmus törekvéseivel, de leginkább a társadalom kivetettjeinek világa foglalkoztatja.

Flaker a JP felmérésével, jellegzetes vonásainak rendszerezésével, főbb sajátosságainak megállapításával a modern próza, a modern irodalom érdekes jelenségét segíti megfelelő irodalomtörténeti távlatba helyezni; igen, irodalomtörténeti távlatba, mert a jeans próza lassan irodalomtörténetté válik. Virágzását a hatvanas években és a hetvenes évek elején érte meg. Hlasko, Bora Čosić, Momo Kapor, Majetić, Majdak, Plenzdorf, Slamnig, Šoljan, Sevcuk — a JP legjellegzetesebb képviselői —, akárcsak elődeik: Salinger, Davičo, Kerouac vagy Françoise Sagan, átadják helyüket azoknak, akik műveikben már messzebbre — és nélyebbre — néznek; a világ, az élet oly változatos, oly sokrétű, hogy nem szabad megrekedni egy jelenségnél, a társadalom egy részénél, az élet egy oldalánál. Erre a szélesebb látókörre, az elmélyültebb alkotásra, művészibb megfogalmazásra a JP nem képes; jellege meghatározza érdeklődési körét, de határait is. Ezt azok a könyvek bizonyítják legjobban, amelyek az utóbbi hónapokban jelentek meg, mint pl. Momo Kapor *Adája*, s amelyek elmaradnak a JP legjobb alkotásai mögött. Bizonyítják ezzel a JP túlhaladottságát, új világok, új nyelv keresésének elkerülhetetlenségét.

TOMÁN László

A HIBA HIBÁJA

Antonisz Szamarakisz: *A hiba*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1977

Antonisz Szamarakisz görög író számos nyelvre lefordított regénye, *A hiba* alapjában véve mesterien felépített alkotás. Olyan mű, amelyre maradéktalanul illik a „lebilincselően izgalmas” vagy hasonló jelző, lényegében minden ponyva-mellékíz nélkül. Témáját tekintve pedig bizvást elmondható róla, hogy „korunk elevenébe vág”, s ezzel összefüggésben mélyen humánus mondanivaló hordozója is.